

PÄKÄ-HANKKEEN KEHITTÄMISTOIMET JA JATKOSUOSITUKSET

Kesäkuu 2024

Projektikoordinaattorit Anna-Mari Mikkola ja Liisa Tervo

PÄKÄ-HANKE

Päihteitä käyttävien
raskaana olevien ja
vauvaperheiden
palvelukokonaisuuden
kehittämishanke Pohjois-
Suomessa 2022-2024

lapha.fi

Lapin hyvinvointialue
Lappi buresveadjinguovlu
Laapi pyereestvaijeemkuávlu
Lappi pue'rrvääjjamvu'vdd

Pohde

Pohjois-Pohjanmaan
hyvinvointialue

KAINUUN
hyvinvointialue

soite

Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue
Mellersta Österbottens välfärdsområde

Perustiedot hankkeesta

- STM:n rahoitus ja valvonta, THL koordinoi kansallista hankekokonaisuutta
- Hankkeen toiminta-aika 6/2022-7/2024
- Hanketavoitteet:
 - Päihteidenkäytön tunnistaminen tehostuu
 - Palvelukokonaisuuden ja toimintatapojen kehittäminen
 - Asiakaslähtöiset palvelut
 - Yhteistyöverkostojen luominen alueen toimijoille
- Hankkeessa toimi ohjaus- ja työryhmä sekä kaikilla hyvinvointialueilla aluetyöryhmät

Hankkeen kehittämis- toimet

- Palveluiden tilannekartoitus
- Päihteitä käyttävän asiakkaan tunnistamisen tukeminen hyvinvointialueiden palveluissa
- Palvelukokonaisuuden ja ammattilaisten välisen yhteistyön kehittäminen
 - Päihteet raskaus- ja vauvaperheaikana - palvelukokonaisuus
 - Toimintamallit hyvinvointialueilla
 - Monialaiset kehittäjäryhmät jatkossa jokaisella hyvinvointialueella ja Pohjois-Suomen yhteistyöalueella
- Koulutukset palvelukokonaisuudesta, päihteistä ja päihteitä käyttävän kohtaamisesta sekä lakikoulutus monialaisesta yhteistyöstä
- Kansallinen kehittäminen yhteistyössä THL:n ja muiden hankekokonaisuuden hankkeiden kanssa

Osana kansallista kehittämistä

- Lisätietoa hankekokonaisuudesta THL:n sivuilta
- Tuotokset:
 - HAL-lähetesuositukset
 - Neuvoloiden päihdeseulontalomake (tulossa syksyllä 2024)
 - Ennakollinen lastensuojeluilmoitus -artikkeli Lastensuojelun käsikirjaan
- Muita THL:n kehittämistoimia mm.:
 - PEth-tutkimus raskausajan alkoholinkäytön tarkemman määrittämisen näkökulmasta (kesken)
 - NEUKO: Päihteitä käyttävä henkilö äitiysneuvolan asiakkaana
 - Kanta raskaudenehkäisyyn (blogi 2.5.2024)
 - Lastensuojelun käsikirja: Raskaus perheessä jossa on päihteidenkäyttöä ja Huumeseulalat ja päihtymyksen arviointi

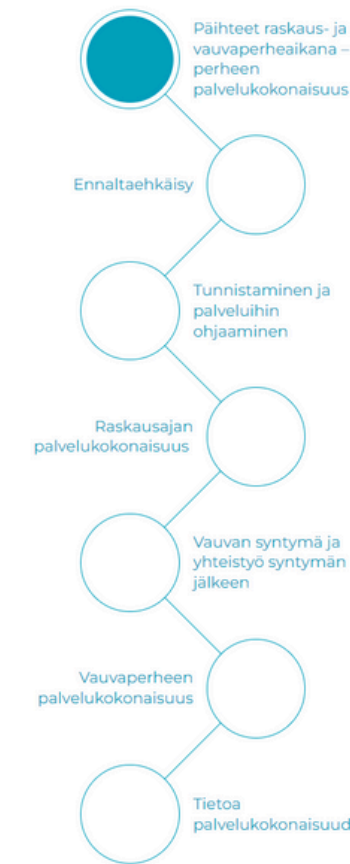
Hankkeen huomioita Pohjois-Suomen palvelu- kokonaisuudesta

- Palvelukokonaisuus on repaleinen ja ammattilaisten välinen yhteistyö vaillinaista
- Päihde- ja riippuvuuspalvelut voivat jäädä palvelukokonaisuudessa irralliseksi
- Asiakasmäärästä ei ole luotettavaa tietoa
 - Odottajista saatavilla arvioita, odottajien puolisoista ei tilastotietoa ja pienten lasten vanhemmista ei luotettavaa tietoa

Palvelukokonaisuus

- Hankkeessa tuotettu YTA-tasoinen palvelukokonaisuus
 - Tarvitaan myös hyvinvointialuekohtaisia toimintamalleja
- Verkostoyhteistyön korostaminen
- Suunnitelmallisuus työskentelyssä
- Asiakasnäkökulma: tarvitaan vertaisuutta ja kokemusasiantuntijoita

Päihteet raskaus- ja vauvaperheaikana – perheen palvelukokonaisuus

Päihteet raskaus- ja vauvaperheaikana – perheen palvelukokonaisuus

Päihteitä käyttävä raskaana oleva henkilö, hänen puolisonsa tai vauvaperhe tarvitsee useita eri palveluita ja niiden yhteensovittamista. Raskausaikana palveluita ovat ainakin neuvola, päihde- ja riippuvuuspalvelut, erikoissairaanhoido (äitiyspoliklinikka tai HAL-poliklinikka eli raskaudenseuranta, kun huumeet, alkoholi tai lääkkeet ovat tai ovat olleet osa odottajan elämää) sekä sosiaalipalvelut, kuten aikuissosiaalityö, lapsiperheiden sosiaalipalvelut tai lastensuojelu. Lisäksi perhe voi tarvita yksityisten palveluntuottajien tai kolmannen sektorin palveluita.

Eri palveluissa työskentelevät ammattilaiset tekevät yhteistyötä verkostossa, ja erityisesti raskausaikana on tärkeää sopia, kuka koordinoi palvelukokonaisuutta.

Tämä erityisesti ammattilaisten tueksi koottu palvelukokonaisuuden kuvaus tukee päihteitä käyttävän raskaana olevan henkilön, hänen puolisonsa sekä vauvaperheen palveluiden järjestämistä. Lisäksi palvelukokonaisuus koskee niitä vanhempia, joiden päihteidenkäytöstä herää huoli raskaus- ja vauvaperheaikana. Moniammatillisen työskentelyn tarvetta tulee arvioida myös, kun vanhemmilla tai toisella vanhemmalla on aiemmin ollut päihdehäiriö. Päihteillä tässä yhteydessä tarkoitetaan alkoholin riskikäyttöä, huumausaineiden käyttöä sekä lääkkeiden väärinkäyttöä.

Palvelukokonaisuus on koottu Lapin, Pohjois-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Kainuun hyvinvointialueiden yhteistyöalueelle.

oys.fi/paihteet-raskaus-ja-vauva-perheaikana

RASKAUSAJAN PALVELUKOKONAISUUS

ÄITIYSNEUVOLA

ERIKOISSAIRAANHOITO

PÄIHDE- JA
RIIPPUVUUSPALVELUT

SOSIAALIPALVELUT

YKSITYISET
PALVELUNTUOTTAJAT JA
KOLMAS SEKTORI

Kaikki toimijat ottavat päihteet puheeksi. Tarvittaessa tehdään ennakkollinen lastensuojeluilmoitus tai yhteydenotto sosiaalihuoltoon.

Ensimmäinen verkosto (ennen rv 20): Koollekutsujana se taho, joka tunnistaa verkoston tarpeen.

Verkostossa laaditaan suunnitelma palveluista raskausajalle ja sovitaan, kuka koordinoi asiakkaan palvelukokonaisuutta.

Päihteiden puheeksiotto
kaikkien vanhempien
kanssa ja päihdehäiriön
tunnistaminen

Sikiön hyvinvoinnin ja
raskauden seuraaminen
yhdessä äitiysneuvolan
kanssa

Konsultoinnin
mahdollistaminen
matalalla kynnyksellä

Palvelutarpeen arviointi ja
työskentely

Matalan kynnyksen
palvelut

Lähetä erikois-
sairaanhoidon (äitiys- tai
HAL-poliklinikalle)

Tarvittaessa yhteys päihde-
ja riippuvuuspalveluihin

Hoidon tarpeen arviointi ja
päihdehoidon
toteuttaminen molemmille
vanhemmille

Kotikäynti (esim. yhdessä
neuvolan kanssa)

Vanhemmuustyöskentelyn
varmistaminen

Vertaistuki ja
kokemusasiantuntijuus

Yhteys päihde- ja
riippuvuuspalveluihin

Synnytyksen suunnittelu

Laitoshoidon ja
-kuntoutuksen
järjestäminen tarpeen
mukaan

Laitoskuntoutuksen
järjestäminen tarpeen
mukaan

Kotiin vietävät palvelut sekä
avo- ja laitospalvelut

Raskaudenseuranta
yhteistyössä
erikoissairaanhoidon kanssa

Vastasyntyneen hoidon
suunnittelu

Lastensuojelu mukaan
loppuraskaudessa
tarvittaessa

Kaikissa palveluissa tuetaan päihteettömyyteen sekä herätellään vanhemmuuteen.

Varmistetaan riittävän tiivis moniammatillinen työskentely. Muistetaan suunnitella synnytyksenjälkeinen raskaudenehkäisy.

Toinen verkosto (riittävän aikaisin ennen syntymää, esim. rv 28-33):

Laaditaan suunnitelma ja järjestetään tarvittavat tukitoimet vauvan syntymän jälkeiselle ajalle.

MUISTILISTA RASKAUSAJAN VERKOSTONEUVOTTELUUN

- Raskausaikana on oleellista tehdä **yhteinen suunnitelma** perheen ja eri viranomaisten tai toimijoiden kesken.
 - Suunnitelma synnytykseen
 - Suunnitelma kotiutumiseen ja/tai tukitoimiin vauvan synnyttyä
 - Tarpeen mukaan suunnitelma laitoshoidosta sekä avohoidon ja laitoshoidon työnjaosta ja yhteistyöstä
- **Tuetaan vanhempia tuleviin tukitoimiin**, esimerkiksi:
 - Vieroitushoitajakso
 - Päihde-ensikotijakso tai perhekuntoutus
- **Vastuunjako**: sovitaan yhteistyössä asiakasperheen kanssa vastuut, kuka tekee, mitä ja milloin
 - Työntekijöiden tapaamisten tiheys
 - Seuranta, onko tuki riittävää, perheen sitoutuminen
 - Puhallutusten, huumausaineseulojen ja laboratoriokokeiden ottaminen
 - Neuvolan ja HAL-poliklinikan yhteistyöstä sopiminen
- Varmistetaan, että kaikilla verkostoon osallistuneilla on **tieto jatkosuunnitelmasta** ja se on kirjattu asiakastietojärjestelmiin.
- Raskausajan yhteistyön **koordinointivastuu on sovittava** verkostossa erikseen
 - Tiedottaminen suunnitelman päivittämisestä myös verkstopalaverien välillä oleellisille toimijoille.

Varmistetaan, että perhe on kiinnittynyt tarvittaviin palveluihin: äitiysneuvola, päihde- ja riippuvuuspalvelut, erikoissairaanhoido ja sosiaalityö.

Raskaudenehkäisy suunnitellaan loppuraskauden aikana ja toteutetaan heti synnytyksen jälkeen.

Raskausajan tukitoimet ovat vapaaehtoisia. Vapaaehtoisuus vaatii usein työntekijältä ammattitaitoa motivoida asiakasta palveluiden piiriin.

VAUVAPERHEEN PALVELUKOKONAISUUS

LASTENNEUVOLA JA ERIKOISSAIRAANHOITO

VANHEMMAN HOITOKONTAKTI JA VANHEMMUUDEN TUKI

LASTENSUOJELU TAI LAPSIPERHEIDEN SOSIAALIPALVELUT

Kaikki perheiden kanssa toimivat ammattilaiset ottavat päihteet puheeksi, ja tarpeen mukaan vanhempi ohjataan päihde- ja riippuvuuspalveluihin. Tarvittaessa tehdään lastensuojeluilmoitus. Varmistetaan verkostoyhteistyöllä riittävän tiivis moniammatillinen työskentely. Jos lapsi tarvitsee lastensuojelun asiakkuuden, voi lastensuojelu koordinoida palvelukokonaisuutta - muutoin koordinoinnista tulee sopia erikseen.

Päihteiden puheeksiotto kaikkien vanhempien kanssa ainakin 4 kk:n ja 18 kk:n sekä 4-vuotiaan lapsen laajoissa terveystarkastuksissa.

Lapsen kasvua ja kehitystä seurataan tarvittaessa tiivistetysti neuvolassa. Tarpeen mukaan lasta seurataan erikoissairaanhoidossa: esim. sosiaalipediatriin tai muun lastenlääkärin seuranta sekä pikkulapsipsykiatrian tuki varhaiseen vuorovaikutukseen.

Tieto raskausajan päihdealtistuksesta kirjataan vauvan tietoihin.

Vanhemmalle on järjestettävä tarpeenmukainen hoitokontakti.

Vanhemman hoidosta vastaava taho on osa lapsiperheen verkostoa, ja vanhemman palveluissa on kiinnitettävä huomiota lapsen turvalliseen kasvuun ja kehitykseen.

Tarpeen mukaan vanhemmalle järjestetään laitoshoido ja/tai -kuntoutus ja varmistetaan sen jälkeen riittävä avohoito ja -kuntoutus.

Vanhempien tueksi on saatavilla matalan kynnyksen palveluita, kuten perhekeskusten ja ensi- ja turvakotiyhdistysten palvelut.

Tuki varhaiseen vuorovaikutukseen ja vanhemmuuteen.

Järjestetään esim. seuraavia palveluita: päihde-ensikoti, perhekuntoutus, avoperhekuntoutus, tehostettu perhetyö, perhetyö ja kotipalvelu.

Tarvittaessa arvioidaan lapsen sijaishuollon tarve.

Lapsi voi tavata päihteitä käyttävää vanhempaa tuetuilla tai valvotuilla tapaamisilla.

Kaikissa palveluissa tuetaan vanhempia päihteettömyyteen sekä turvalliseen vanhemmuuteen. Toteutumattomiin varattuihin aikoihin reagoidaan kaikissa palveluissa. Jos on tiedossa vanhemman aiempi päihdehäiriö, reagoidaan toteutumattomiin aikoihin erityisen ripeästi yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Hankkeen suositukset Pohjois-Suomen yhteistyöalueelle

Suositus 1/8: Hyvinvointialueiden on järjestettävä odottajille ja pienten lasten perheille riittävät palvelut, joissa on osaamista päihdehäiriön hoitoon ja kuntoutukseen, vanhemmuuden tukeen, varhaiseen vuorovaikutukseen sekä kaltoinkohtelun ehkäisyyn.

Erityis- ja kuntoutuspalveluiden tilanne hankealueella 6/2024:

KAINUU

Ei erityisiä kuntoutuspalveluita toiminnassa, asiakkaat lähetetään laituskuntoutukseen muille hyvinvointialueille

SOITE

Kokkolan ensi- ja turvakoti ry:n avopalveluyksikkö Liina ja päihde-ensikotilida

LAPPI

Lapin ensi- ja turvakoti ry:n avopalveluyksikkö Tuulia ja Lähteentien ensikoti (osa ensikotipaikoista päihde-ensikodin asiakkaille)

POHDE

- Avokuntoutus Vaavi Oulussa
- Oulun ensi- ja turvakoti ry:n päihde-ensikoti Orvokki
- Hoivatien Polokka Muhoksella
- Perhepäihdekuntoutus kotiin -hanke (1-10/2024) Oulussa

Suositus 2/8: Hyvinvointialueella tulisi olla sovittuna toimintatapa, joka varmistaa raskausajan moniammatillisen työskentelyn. Olennaista on sitoa päihde- ja riippuvuuspalvelut osaksi palvelukokonaisuutta. Hyvinvointialuekohtaisten toimintatapojen on hyvä seurata YTA-tasolle tehtyä palvelukokonaisuutta.

HYVINVOINTIALUE	HANKKEEN TOIMET	PÄIHDE- JA RIIPPUVUUSPALVELUIDEN SIJOITTUMINEN
KAINUU	Päivitetty yksikkökohtaiset ohjeet, kehitetty IMS-prosessikuvaukset	Päihdepalvelut mukaan HAL-poliklinikan ensimmäiselle käynnille
SOITE	Tehty yksikkökohtaiset ohjeet	Päihdepalvelut mukaan HAL-poliklinikan ensimmäiselle käynnille
LAPPI	Tehty moniammatillinen ohje	Kontakti neuvolasta riippuvuuspalveluihin tai yhteisvastaanotto LKS HALSO:lla
POHDE	Ehdotus toimintamallista	Ehdotus: Päihdepalveluiden ja neuvolan yhteisvastaanotto

Suositus 3/8: Hyvinvointialueilla tulisi kehittää päihteille altistuneiden lasten seuranta monialaisesti. Seurannan tulee olla riittävän pitkäkestoista ja siinä tulee ottaa huomioon lapsen kohonnut kaltoinkohtelun riski.

KAIKILLA HYVINVOINTIALUEILLA KEHITETTÄVÄÄ HANKKEEN JÄLKEEN:

- Haitallisen päihteidenkäytön tunnistaminen pikkulapsiperheissä
 - Lapsen synnyttyä vanhempien päihteidenkäytön tilanteen kartoitus voi olla puutteellista
- Päihteille altistuneen lapsen seuranta
 - Seurannan taso erikoissairaanhoidossa vaihtelee
- Kehitetään monialaista työskentelyä perheissä, joissa vanhemmilla on haitallista päihteidenkäyttöä
 - Vanhemman hoitokontakti osaksi perheen palvelukokonaisuutta

Suositus 4/8: Ainakin päihteitä käyttävien odottajien asiakasmäärä tehdään näkyväksi varmistamalla tilastointi esimerkiksi erikoissairaanhoidossa.

Tilastointi ja kirjaaminen on vahvasti myös
THL:n jatkosuositus hyvinvointialueille.
Katso: [THL 3.6.2024 Ruutuvihkojen aika on ohi](#)

Suositus 5/8: Päihteitä käyttävillä henkilöillä tulee olla mahdollisimman helposti saavutettavissa maksuton raskaudenehkäisy.

Kaikilla hyvinvointialueilla keskuksissa jonkinlaista toimintaa päihteitä käyttävien henkilöiden raskaudenehkäisyn tiimoilta, mutta selkeät maksuttoman ehkäisyn linjaukset puuttuvat.

Palveluita on tarjottava myös keskusten ulkopuolelle.

Suositus 6/8: Hyvinvointialueen tulisi kuvata ennakkollista lastensuojeluilmoitusta seuraava sosiaalipalveluiden prosessi, jolla varmistetaan riittävä työskentely raskausajalle

Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen prosessin tilanne hankealueella 6/2024:

KAINUU

Päihteitä käyttävien osalta kuvattu työhjeeseen

SOITE

Hankkeen aikana tehty toimintamalli yhteistyössä Tulsote-hankkeen kanssa

LAPPI

Ei toimintatapaa kuvattuna. Digitaalista ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen kanavaa kehitetään alueella

POHDE

Materiaali tehty hankkeen aikana yhteistyössä Tulsote-hankkeen kanssa; toimintamallista ei sovittu

Suositus 7/8: Työntekijöillä tulee olla saatavilla jatkuvasti koulutusta ja perehdytystä päihteitä käyttävän henkilön kohtaamiseen, päihteiden puheeksiottoon, vanhemman päihteidenkäytön vaikutuksesta perheeseen ja lapseen sekä perheiden palvelukokonaisuudesta.

Hankkeen jälkeen YTA-tason kehittäjäryhmä vastaa yhteisten koulutusten ideoinnista ja koulutustarpeen koonnista.

Jatkossa hyvinvointialueilla erilaisia päihteiden puheeksioton koulutusmalleja.
Katso esimerkiksi: Keski-Pohjanmaan malli ja Pohjois-Pohjanmaan malli

Suositus 8/8: Kehittämisen jatkaminen varmistetaan pitämällä yllä moniammatillista yhteistyötä hyvinvointialueilla ja yhteistyöalueen tasolla.

JATKOSSA YTA-KEHITTÄJÄRYHMÄ:

- Yhteistyö kouluttamisessa ja tiedonjakaminen
- Palvelukokonaisuuden päivittäminen, yhteistyö palveluiden kehittämisessä
- Vastuussa Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue (Pepsy toimialue ja OYS lasten ja naisten osaamiskeskus)

KEHITTÄJÄRYHMÄT ERI HYVINVOINTIALUEILLA:

- Hyvinvointialuetasoinen palveluiden kehittäminen, toimintamallien arviointi ja päivittäminen
- Vastuussa:
 - Lapha: LKS HALSO-poliklinikka ja Lapin ensi- ja turvakoti ry
 - Pohde: Pepsy toimialue
 - Soite: KPKS HAL-poliklinikka
 - Kainuu: KAKS HAL-poliklinikka